

Opravdanje za pobjedu: rasprava uz *Kapital u XXI. stoljeću*

PRIKAZ KNJIGE

Thomas Piketty, Capital in the Twenty-First Century
Cambridge, MA: Harvard University Press, 2014, VIII + 685 str.

Velimir Šonje*

Uvod

Klasični su ekonomisti nakon Malthusa bili zaokupljeni problemom raspodjele dohotka i bogatstva. David Ricardo je shvatio da zemljšna renta može rasti unedogled zbog pritiska potražnje ako stanovništvo raste po konstantnoj stopi. Rješenje je pronašao u uvođenju poreza na zemljšnu rentu. Dva stoljeća kasnije, francuski ekonomist Thomas Piketty ponavlja Ricardovu ideju u kontekstu tehnološki napredne globalne kapitalističke civilizacije u kojoj stanovništvo stari: treba progresivno oporezivati kapital, inače će demokracija biti ugrožena.

Paralela s Ricardom na početku prikaza knjige koja je proljetos zaokupila pažnju svjetske ekonomske i šire javnosti nije slučajna. Piketty ističe da je napisao knjigu u klasičnoj tradiciji koja ekonomiju ne doživljava kao autonomnu znanstvenu disciplinu, već kao političku ekonomiju – interdisciplinarni okvir koji ne isključuje statistiku i matematiku, ali nužno uključuje povijest, sociologiju i političku filozofiju. Piketty je takav odabir predmeta i metode istraživanja začinio naslovom koji parafrazira Marxov *Kapital*, što je neke tumače navelo na pogrešno povlačenje paralela s Marxom. Tomu nije odmogla ni afirmacija pokreta *Occupy Wall Street*,

* Velimir Šonje, Arhivanalitika, e-mail: vsonje@arhivanalitika.hr.

koja je slogane „1:99” ili „Mi smo 99 posto” izvela iz ranijih rezultata istraživanja raspodjele dohotka i bogatstva najbogatijih, u kojima je sudjelovao i Piketty.

Nesporno je da je zanimanje klasičnih ekonomista za raspodjelu kulminiralo s Marxom koji je ponudio apokaliptično predviđanje posljedica kapitalističkog načina proizvodnje. Međutim, za razliku od Ricarda (i danas Pikettyja), Marx nije vjerovao u tržišne mehanizme i mogućnost da društva pomoći demokratskih odluka i poreznog sustava pronađu mirna rješenja za društvene sukobe. Vjerovao je da su odnosi u raspodjeli dominantno određeni odnosima moći, koji nisu podložni demokratskom nadzoru nego goloj sili (klasnoj borbi). Piketty, kao i Ricardo, a za razliku od Marxa, vjeruje u ulogu tržišta i „mirna rješenja”: u demokratski izglasane poreze. Pri tome Pikettyja ne zanima porezima ispravljati „normalne” nejednakosti. Zabrinut je zbog 10 posto najbogatijih koji kontroliraju sve veći dio bogatstva i dohotka. Ponajviše je zabrinut zbog uske elite od 1 posto najbogatijih (i 0,1 posto unutar skupine od 1 posto), koji kontroliraju oko 35 posto kapitala u SAD-u i 25 posto u Europi. Daljnja koncentracija bogatstva i „cementiranje” članstva u eliti, koje bi ponovno moglo postati naslijedno, predstavljaju prijetnju demokraciji, jer će udjel kapitala pod kontrolom uske elite nastaviti rasti. Barem tako misli profesor Piketty.

Dakle, Pikettyja od Marxa razdvaja uvjerenje da se demokratski izglasanim porezima može upravljati povijesnim i ekonomskim procesima, no spaja ih uvjerenje da u kapitalističkom načinu proizvodnje postoji fundamentalna napetost vezana uz raspodjelu, koja u dugom roku vodi njegovoj imploziji (ili eksploziji). No, najvažnija točka razdvajanja Pikettyja i Marxa krije se u odnosu prema tržišnoj ekonomiji, međunarodnoj otvorenosti i demokraciji. Piketty ih smatra neupitnim društvenim institucijama koje su dokazale svoj doprinos razvoju civilizacije. Štoviše, preraspodjelu visokih koncentracija kapitala porezima predlaže upravo s ciljem očuvanja temeljnih institucija zapadne civilizacije (str. 444).

Povratak problema raspodjele u središte ekonomske analize

Piketty oživljava interes za pitanja raspodjele, nakon što je on u prošloime stoljeću minuo kada su se neke klasične pretpostavke pokazale pogrešnjima. Prvo se pokazalo da su klasični ekonomisti podcijenili ulogu tehnološkog napretka i rasta produktivnosti. Zbog njih se profitne stope mogu dugoročno održavati, a rast životnog standarda zahvatiti najšire slojeve stanovništva. Zatim je – nakon što je utjecajno istraživanje Simona Kuznetsa (1953) pokazalo da se raspodjela dugoročno ujednačava – klasična slika konfliktnog kapitalističkog društva zamijenjena idiličnom slikom kapitalizma u kojem se latentni društveni sukobi smanjuju zbog ujednačavanja ili barem stabilnosti raspodjele dohotka i bogatstva. Međutim, Atkinsonova, Pikettyjeva i Saezova (2011) empirijska istraživanja pokazala su da raspodjela nije statična, osobito u najviše koncentriranom gornjem segmentu najbogatijih i najbolje plaćenih. Ona se mijenja puno više i brže nego što se ranije mislilo.

Optimistični trend koji je Kuznets registrirao sredinom prošloga stoljeća bio je ograničen na kraću povjesnu epizodu između 1910. i 1945. Nejednakosti poslije toga razdoblja rastu. Osobito kada je riječ o koncentraciji dohotka i kapitala kod gornjih 1 posto populacije, što ima dalekosežne moralne i političke posljedice o kojima Piketty piše: „... za države i pojedinice, hijerarhija bogatstva nije samo pitanje novca; to je također pitanje časti i moralnih vrijednosti ... određenje značenja nejednakosti i opravdanje položaja pobjednika stvar je od vitalne društvene važnosti“ (str. 487). Iz ovog se citata vidi Pikettyjevo moralno odnosno političko polazište u analizi. Stoga bi se njegov rad mogao preimenovati u potragu za opravdanjem pobjede.

Sile ujednačavanja i sile razdvajanja

Piketty tumači da u modernim društvima djeluju sile koje utječu na smanjenje nejednakosti, kao i sile koje utječu na njeno povećanje. Na smanjenje nejednakosti utječu proizvodnja i difuzija znanja te

funkcioniranje tržišta odnosno mobilnost kapitala i rada. Na povećanje nejednakosti utječe odnos između stope povrata na kapital (r) i stope rasta (g). Kada u dugom roku vrijedi $r > g$, nejednakost u raspoljjenosti raste, i obratno.

Piketty sumnja u mogućnost da proizvodnja i difuzija znanja te mobilnost kapitala i rada, što doprinosi proizvodnosti, nadjačaju učinak viška stope povrata na kapital iznad stope ekonomskog rasta u dugom roku. U starenju stanovništva vidi ključan čimbenik koji će u XXI. stoljeću podržati dugoročnu nejednakost $r > g$: ekonomski će rast nastaviti usporavati, a stopa povrata na kapital održat će se većom od stope rasta. A ako odnos $r > g$ traje dovoljno dugo, udjel dohotka od kapitala u ukupnom dohotku mora rasti. To je osnova njegovog predviđanja sve veće koncentracije bogatstva u rukama sve manjega broja ljudi (gornjih 10 posto, pa gornjih 1 posto, pa gornjih 0,1 posto).

Koncentracija predstavlja opasnost za razvoj demokracije ako dođe do „zamrzavanja“ elite – do prestanka cirkulacije njenih članova i dominacije faktora nasljedstva. To je samo po sebi opasno, jer gornjih 1 posto bitno određuje ekonomске, političke i simboličke odnose u društvu. Društvo u dugom roku može zadržati dinamiku samo ako se članovi elite mijenjaju i u nju ulaze poduzetničkom ili nekom drugom sličnom zaslugom, a ne naslijedjem, privilegijom i rentom. Prognozirajući da će se dogoditi stagnacija i odvajanje elita od ostatka društva (tj. procjenjujući da se to već događa), Piketty dolazi do zaključka da progresivno oporezivanje dohotka od kapitala može spriječiti scenarij rasta nejednakosti, zamrzavanje elita i ugrozu demokracije.

Prikaz knjige bi na ovom mjestu mogao završiti pozivom čitatelju da uzme knjigu u ruke i prouči autorove zanimljive statističke prikaze i argumentacijske izvode. Međutim, ti su izvodi bremeniti i nekim nedorečenostima, pa bi se čitatelju moglo preporučiti da prije čitanja knjige (što se svakako preporuča), upozna četiri ključna pitanja koja izviruju iz dubine Pikettyjeve argumentacije:

1. Kakav je odnos između agregatne raspodjele dohotka (odnos udjela kapitala i rada u ukupnom dohotku) i raspodjele dohotka i bogatstva među građanima unutar pojedinih zemalja? Pokazat ćemo da su odnosi među različitim oblicima raspodjele veoma složeni, što umanjuje pouzdanost dugoročnih predviđanja.
2. Kako mjerimo povrat na kapital r i rast dohotka g u dugom roku? Pokazat ćemo da je mjerjenje opterećeno velikim problemima: teza o dugoročnom „višku“ stope povrata na kapital iznad stope rasta dohotka ($r>g$) može se smatrati upitnom zbog problema mjerjenja.
3. Kako funkcioniра prepostavljeni ekonomski model koji „proizvodi“ tendenciju rasta nejednakosti u XXI. stoljeću? Pokazat ćemo da su pretpostavke na kojima počiva Pikettyjev ekonomski model prilično restriktivne.
4. Koja politička teorija ukazuje na vezu između nejednakosti i ugroze demokracije, i opravdava li ona prijedloge o progresivnom oporezivanju kapitala (je li ugroza demokracije realna mogućnost)? Pokazat ćemo da Piketty (za sada) nije razvio dovoljno čvrstu teoriju koja bi opravdala njegovu zabrinutost za razvoj demokracije zbog koncentracije bogatstva, a porezni prijedlozi su mu – kako i sam ističe, za sada neprovedivi.

Aggregatna i pojedinačna raspodjela dohotka i bogatstva¹

Aggregatna raspodjela određena je udjelom dohotka od kapitala (a) u nacionalnom dohotku. Taj udjel je pak određen umnoškom stope povrata na kapital (r) i omjera kapitala i dohotka (β): $a=r\beta$. To je *prvi fundamentalni zakon kapitalizma*.

Udjel dohotka od kapitala se kroz povijest kretao oko 30 posto. On može rasti ako raste povrat na kapital r i/ili ako raste omjer kapitala i nacionalnog dohotka β , i/ili ako r pada sporije no što raste β , i/ili ako β pada sporije no

¹ Pojam bogatstva odgovara pojmu glavnice ili neto vrijednosti: zbroje se tržišne vrijednosti imovine (nekretnina, pokretnina i finansijske imovine koja uključuje dionice i udjele) i od njih se oduzme dug. Piketty ne uspijeva mjeriti ulogu umjetnina, no njihov je udjel u portfeljima malen ili umjeren, pa nemaju učinak na distribuciju bogatstva.

što raste r . Za Pikettyjeva je predviđanja ključno da stopa povrata na kapital ne pada brže nego što raste omjer kapitala i dohotka.

Kretanje omjera kapitala i dohotka (β) u dugom roku zavisi o odnosu stope štednje (s) i stope rasta realnog BDP-a (g): $\beta=s/g$. Omjer s/g je asimptotska vrijednost β . To je *drugi fundamentalni zakon kapitalizma*. Na primjer, ako je dugoročna stopa rasta 2 posto, a stopa štednje 12 posto, omjer kapitala i dohotka konvergirat će prema šest ($12/2$) u dugom roku. Uz dugoročni povrat na kapital $r=5$ vrijedi $30=5*6$. Toliko u postocima iznosi dugoročni udjel kapitala u ukupnom dohotku. Piketty smatra da se povrat na kapital održava (i da će se održati) na razinama između 4 i 5 posto godišnje, i da neće padati brzinom kojom β raste, jer stopa štednje neće padati onoliko brzo koliko usporava ekonomski rast. To je tehnički sukus njegovih predviđanja za XXI. stoljeće, a ujedno i polazište za ozbiljnu kritiku, jer izvod predviđanja iz dva fundamentalna zakona nema uporište u podacima.

Podaci su, međutim, iznimno bogati i zanimljivi. Prvi empirijski zanimljivi dijelovi odnose se na mjerjenje β – omjera kapitala i dohotka. Jedan od najvažnijih empirijskih nalaza Thomasa Pikettyja odnosi se na prikaz razlika u razinama i kretanjima omjera kapitala i dohotka (β) u dugom roku. Naime, SAD je u zadnjih 200 godina imao u prosjeku nižu, ali stabilniju β od Europe. To se objašnjava obiljem (relativno jeftinije) zemlje i demografskim rastom (broj stanovnika SAD-a se od 1700. do danas povećao s 3 na preko 300 milijuna). Stoga se β u SAD-u kreće oko 4. Beta u zapadnoj Europi dosegnula je 7 prije Prvoga svjetskog rata, zatim je pala na 2-3 do završetka Drugoga svjetskog rata, ali od 1950. ponovo raste. Sada se kreće između 4 u Njemačkoj i 6 u Francuskoj i Italiji.

Piketty nadalje prikazuje podatke o nejednakosti raspodjele individualnih dohotka i bogatstava, pri čemu ne posvećuje osobitu pažnju složenim vezama između agregatne i individualne raspodjele. Kada je riječ o raspodjeli među pojedincima, zanemaruje standardne statističke mjere poput Ginijeva koeficijenta ili Theilova indeksa. Prikazuje udjele gornjih 10 posto (i unutar toga gornjih 1 posto i gornjih 0,1 posto) te srednjih 40 posto i donjih 50 posto distribucije dohotka i bogatstva. Ključno je pitanje

kolika masa dohotka ili bogatstva pripada osobama koje se nalaze u 1 posto naj bogatijih ili najbolje plaćenih osoba.

Iako bilježi puno niži omjer kapitala i dohotka od zapadne Europe, SAD bilježi puno veće nejednakosti u raspodjeli dohotka i bogatstva među građanima. Gornjih 1 posto drži 35 posto bogatstva u SAD-u i 25 posto u razvijenim zemljama Europe. Kada je riječ o dohotku od rada, gornjih 1 posto prima 12 posto ukupnoga dohotka u SAD-u i samo 7 posto u Europi. Riječ je o značajnoj razlici, no zanimljivo je da je odnos β pri tome obratan: *veći omjer kapitala i dohotka u ovom povijesnom trenutku u nekim europskim zemljama ne znači veću nejednakost raspodjele pojedinačnih dohodaka i bogatstva u usporedbi sa SAD-om*. Piketty ne posvećuje osobitu pažnju razmatranju zašto je tome tako².

U stvarnosti, brojne varijable koje djeluju izvan dva fundamentalna zakona kapitalizma utječu na raspodjele. Glavni razlog rasta nejednakosti raspodjele dohotka u zemlji niske β poput SAD-a leži u pojavi enormnih plaća „supermenadžera”, a ne u enormnim zaradama kapitalista. Piketty pokazuje da su plaće supermenadžera kulminirale nakon 1980. i postale važnija odrednica ukupnoga dohotka od dohotka od kapitala u gornjem dijelu distribucije. Dakle, u SAD-u (i Ujedinjenom Kraljevstvu) supermenadžeri su u zadnjih 30 godina istisnuli kapitaliste s vrha društvene piramide. To se dogodilo nakon što su u anglosaksonskim zemljama smanjene stope progresivnog poreza na dohodak u gornjim razredima.

Ujedinjeno Kraljevstvo i SAD su prije 1980. imali najprogresivnije poreze na dohodak, s gornjim stopama koje su se penjale i do 80-90 posto. Tako visoke stope destimulirale su pregovore vlasnika i menadžera o iznimno visokim povećanjima primanja (npr. ona koja se mijere u milijunima). Snižavanje poreznih stopa nakon 1980. ojačalo je pregovaračku poziciju direktora u uvjetima nepotpunih informacija i uviyek prisutnog problema zastupanja (*agency problem*). Zbog toga je mjerjenje graničnog proizvoda direktora više stvar impresije i odnosa moći, nego egzaktnoga mjerjenja.

² Izostanak korelacije mogao bi biti posljedica malog uzorka: Piketty analizira samo nekoliko razvijenih zemalja za koje ima pouzdane podatke.

Piketty stoga smatra da su plaće supermenadžera nezaslužene, jer je granični proizvod direktora nakon 1980. pao; makroekonomski izmjereni granični proizvod rada brže je rastao u razdoblju 1950.-1980. nego kasnije, a proizvodnost menadžera ne može se kretati u suprotnom smjeru u odnosu na proizvodnost rada³.

Drugi razlog zbog kojeg ne uočavamo jasnu vezu između udjela kapitala u ukupnom dohotku i nejednakosti raspodjele ukupnog dohotka među pojedincima, leži u tome što su dva svjetska rata dovela do fizičkog uništenja zalihe kapitala u Europi, ali ne i u SAD-u, te je došlo do snažnog smanjenja stope štednje elita nakon raspada kolonijalnog sustava. Europske kolonijalne elite još su neko vrijeme nakon 1910. nastojale zadržati stari „lifestyle” trošeći glavnici, što je dovelo do ujednačavanja raspodjele bogatstva⁴.

Dakle, Piketty smatra da se fundamentalni zakoni kapitalizma još nisu očitovali, jer je njihovo djelovanje prekinuto raspadom kolonijalnog sustava (i u manjoj mjeri izbijanjem svjetskih ratova u prvoj polovici XX. stoljeća) te ekscesom menadžerskih plaća potkraj prošlog stoljeća. Implicitno prepostavlja da, kada nestane učinak tih šokova, a to bi se upravo sada moglo događati, vidjet će se tendencija koja će eskalirati u XXI. stoljeću: doći će do eksplozije nejednakosti zbog koncentracije dohotka od kapitala. No, da bi se to dogodilo, mora dugoročno vrijediti $r > g$.

Problemi mjerenja stope povrata na kapital (r) u dugom roku

Kapital i rad se kod Pikettyja, kao i kod Marxa, modeliraju kao apstraktni subjekti koji imaju svoju konzistentnu logiku „ponašanja”. Dojam je kao da

³ Blagi rast nejednakosti raspodjele dohotka zbog pojave supermenadžera u gornjim razredima distribucije primjećuje se i u kontinentalnoj Europi, no razmjeri promjene koncentracije nekoliko su puta manji nego u anglosaksonskim zemljama. A kontinentalna je Europa imala manju razinu progresivnosti poreza na dohodak u najvišem razredu prije 1980., pa samim time i manje smanjenje progresivnosti od 1980. naovamo.

⁴ Fizičko uništenje kapitala samo po sebi nije bio ključni razlog pada β u Europi nakon 1914., već je uzrok u onome što je fizičko uništenje izazvalo: veliki pad stope štednje (dobrim dijelom uzrokovani željom europskih elita da održe potrošnju nakon što je s raspadom kolonijalnoga sustava nestao inozemni prihod). To je dovelo do smanjenja nejednakosti u Europi, dok su se nejednakosti u SAD-u u istom razdoblju povećavale.

iza tih pojmove stoje homogene, odvojene društvene skupine među kojima nema dodirnih točaka, preklapanja i dinamike prelijevanja. Stoga, po definiciji, jednom stečeni kapital osigurava prednost njegovim vlasnicima ako u dugom roku vrijedi $r > g$.

Ova se Pikettyjeva postavka može kritizirati s dva motrišta. Prvo, „gornjih 1 posto ili gornjih 0,1 posto“ nije nužno zamrznuta elitna grupacija. Drugo, veoma je teško, možda i nemoguće, dugoročno ostvarivati povrate od 4-5 posto godišnje bez obzira na stopu ekonomskog rasta.

Dopusti li se mogućnost „demokratizacije“ vlasništva nad kapitalom (što je činjenica modernog kapitalizma) i preklapanja među društvenim skupinama radnika i kapitalista, rast nejednakosti među pojedincima više nije tako izvjestan, čak i ako raste udjel kapitala u ukupnom dohotku. K tome, izvan modela, u stvarnosti, veza između agregata kao što su udjeli kapitala i rada u ukupnom dohotku i raspodjele pojedinačnih dohodaka i bogatstva, zavisi o brojnim čimbenicima: poreznom sustavu, djelovanju obrazovanja i funkcioniranju tržišta rada (vertikalna mobilnost među dohodovnim skupinama) te, prije svega, o funkcioniranju tržišta kapitala i ulozi rizika. Piketty, međutim, ne proučava funkcioniranje tržišta kapitala, a rizik gotovo i ne spominje, već pretpostavlja da tržište osigurava povrate eliti bez obzira na stanje ekonomije. Anticipira kritiku da je za dobro upravljanje kapitalom potrebno značajno vrijeme, odnosno velike vještine, čija je cijena tržišno mjerljiva u vidu naknada upravitelja investicijskih i rizičnih fondova⁵. No unatoč tome, Piketty izražava uvjerenje da je „čisti realni povrat na kapital“ (bruto povrat umanjen za troškove upravljanja i stopu inflacije) i dalje negdje u okolini visokih procijenjenih stopa povrata koje opetovano spominje.

Kapital u XXI. stoljeću ne pruža argumente zašto bi dugoročna stopa povrata na kapital trebala biti tako visoka. Piketty pokušava zaobići taj problem isticanjem činjenice da ga zanima samo 1 posto najbogatijih i prosječni povrat na njihov, a ne na ukupan kapital. Pri tome dopušta da dugoročni

⁵ Te naknade se, zavisno o riziku portfelja, mogu kretati i do 3 posto ukupne vrijednosti imovine pod upravljanjem.

realan povrat na kapital za većinu aktera nije veći od 2-3 posto. Međutim, tvrdi, odnosno pretpostavlja, da *poolovi* koncentriranog kapitala zbog ekonomija obujma i dugog vremenskog horizonta ulaganja mogu ostvariti dugoročni realni čisti povrat na kapital između fantastično visokih 6 i 7 posto u prosjeku godišnje.

Prvo empirijsko uporište za tu tvrdnju pronalazi u činjenici da su bogatstva Billa Gatesa (oko 80 milijardi USD) i Lilliane Bettencourt (L'oreal, oko 25 milijardi USD) za koja postoje javni podaci od 1990. naovamo rasla po realnim stopama između 10 i 11 posto godišnje. Međutim, takvo anegdotalno navođenje primjera nije dovoljno za ozbiljnu analizu; to je smiješno mali uzorak u pogledu broja osoba u gornjih 1 ili 0,1 posto i razdoblja obuhvaćenog analizom.

Drugo empirijsko uporište Piketty pronalazi u analizi realnih čistih povrata zaklada američkih sveučilišta. Pokazuje da nakon 1980. postoji pozitivna korelacija između veličine zaklade i ostvarenog čistog povrata (zbog ekonomije obujma u upravljanju sredstvima). To je donekle očekivano, jer primjerice Harvard samo za troškove upravljanja portfeljem (vrijednosti 30 milijardi USD) izdvaja oko 100 milijuna USD godišnje. Harvard na upravljanje troši onoliko koliko iznosi pojedinačna ukupna vrijednost većine zaklada američkih sveučilišta. Još samo dva ili tri američka sveučilišta mogu sebi priuštiti tako kvalitetan investicijski savjet i analize kao Harvard, a to su upravo ona sveučilišta čiji su neto čisti realni povrati u rangu s Harvardom, oko 2 postotna boda iznad prosjeka.

Iako analiza prinosa zaklada američkih sveučilišta djeluje ozbiljnije od navođenja primjera Gatesa i Bettencourt, riječ je o previše izoliranom primjeru (malome uzorku) da bi se mogli izvoditi dalekosežni zaključci. Podsjetimo da Piketty analizira proteklih 200 godina ne bi li izveo predviđanja za sljedećih 100, pa je izvod pretpostavke o povratu na kapital na temelju povrata za jedan tip investitora u jednoj zemlji kroz 30 godina, neprimjereno uzak u odnosu na ambiciju zaključivanja koje se proteže na 10 puta dulje vremensko razdoblje i cijeli svijet. Istraživanja veze između

veličine i neto povrata investicijskih fondova provode se već godinama i nisu konkluzivna, tako da ovo pitanje do daljnjega ostaje otvoreno za raspravu⁶.

Ma koliko bili anegdotalni, primjeri Gatesa i Bettencourt iznimno su važni, jer objašnjavaju kako Piketty izvodi moralni argument koji leži u korijenu njegove brige za razvoj demokracije i pravednosti. Gatesu ne osporava poduzetništvo, iako naglašava da je u inovacije, koje je zaštitio, ugradio mnoga druga znanja čija intelektualna prava vlasništva nisu bila zaštićena. Na taj način sugerira da je u Gatesovu privatnu imovinu ugrađen i dio općeg dobra, što je važan argument koji opravdava preporuke o porezima koje će istaknuti na kraju rada. Za Bettencourt otvoreno kaže da je jalova nasljednica koja nije radila niti jedan dan u životu.

Piketty dakle problematizira bogatstva koja u njegovom vrijednosnom sustavu mogu biti moralno sporna, jer – kako ističe – *hijerarhija bogatstva nije samo pitanje novca, nego i časti i morala*. Želi reći da nejednakosti nisu problem ako su društveno prihvatljive – ako ih društvo prihvaca kao opravdane. Rekli bismo da *svijet voli pobjednike, ali voli i razumjeti pravedna pravila igre koja ih dovode na vrh*. Piketty u tom smislu ne negira tržište, poduzetništvo i konkureniju, već protestira protiv bogatstava iz nasljedstva, monopola (Carlos Slim) i korištenja javnih dobara poput izvora energije (šicici, ruski oligarsi).

No, njegov moralni protest nema nikakve veze s dva fundamentalna zakona kapitalizma i predviđanjem rasta nejednakosti i ugroze demokracije zbog *r>g*. Moralni je protest moguć (za većinu vjerojatno i poželjan) čak i ako ne vrijedi *r>g*. Moralni je protest moguć (opet: za većinu na zapadu vjerojatno i poželjan) ako se poduzetnici u gornjih 1 ili 0,1 posto uistinu transformiraju u rentijere koje zakonitost *r>g* vječno zadržava u jalovojoj eliti.

Međutim, postoje ozbiljni dokazi da vrijedi suprotno. Može se, naime, pokazati da je nužno da je dugoročni prosječni prinos na obveznice pozitivan, kako bi dugoročni prosječni realni povrat na kapital zaista iznosio između 4 i 5 posto (jer istraživanja pokazuju da premija rizika

⁶ O drugim aspektima problema mjerjenja povrata na kapital (r) vidjeti u Lindert (2014).

vlasničkog ulaganja dugoročno ne može biti veća od 4-5 posto). Međutim, Reinhart i Rogoff (2009) pokazali su da je u povijesti bilo toliko inflacije i slučajeva neplaćanja državnih obveznica, da je njihov dugoročni realni prinos zapravo negativan. To je prva naznaka da bi *dugoročna čista realna stopa povrata mogla biti znatno niža od one koju navodi Piketty*.

Zbog toga bi prosječni realni povrat po stopi od 4 do 5 posto godišnje mogao biti velika Pikettyjeva iluzija. Točnije, takav bi realni povrat u dugom roku mogao vrijediti samo za ulaganja u dionice i udjele u tvrtkama. No, rizici za te vrste ulaganja toliko su veliki da je mobilnost „pobjednika“ i „poraženih“ u ovim ulaganjima ogromna. Piketty, međutim, tvrdi da nije, ali ne pruža dokaze za to. Sam Piketty u portfeljima gornjih 0,1 posto pronalazi veliku dominaciju dionica i udjela u poduzećima. Drugim riječima, u gornjih 0,1 posto ne ulazi se na temelju ulaganja u državne obveznice i nekretnine. Piketty prepoznaće dinamiku u ovom riziku izloženom segmentu, ističući da su najbogatiji ljudi na svijetu prije 25 godina bili Japanci, a ne Gates ili Buffet, ali unatoč tome, anegdotalni primjeri s Harvardom, Gatesom i Bettencourt dovoljni su mu da ne raspravlja o tome što bi rezultat o dinamizmu u vrhu piramide značio za njegova predviđanja i preporuke. *Piketty je, dakle, ostao dužan objasniti zašto se odnos povrata i rizika u gornjih 1 posto najbogatijih tako dramatično mijenja nabolje u odnosu na druge investitore u dugom roku. Ostao je dužan integrirati bolju teoriju tržišta kapitala u svoj model s dva fundamentalna zakona kapitalizma i bolje objasniti društvenu dinamiku koja pretvara promjene agregatnih udjela kapitala i rada u promjene distribucija pojedinačnih bogatstava i dohodaka.*

Je li tendencijski rast nejednakosti neizbjježan?

Prepostavimo da je Piketty u pravu. Prepostavimo da se ulaskom u gornjih 1 posto nekako može zamrznuti status, bitno poboljšati odnos povrata i rizika ulaganja, dugoročno osigurati $r > g$. Otvara se pitanje: jesu li mogući realni uvjeti u kojima će dugoročno vrijediti $r > g$, barem za gornjih 1 posto, osobito u zreloj fazi demografske tranzicije – starenja stanovništva?

Prvi fundamentalni zakon kapitalizma ($a=r\beta$) kaže da udjel kapitala u ukupnom nacionalnom dohotku (a) raste ako rast β (omjera kapitala i dohotka) nije poništen padom povrata na kapital. Kako je moguće da povrat na kapital ne padne ako se kapital akumulira (tj. raste njegov omjer prema dohotku)? Kako je moguće da dođe do suspenzije djelovanja zakona opadajućih prinosa? Tehnički odgovor glasi: elastičnost supstitucije kapitala i rada mora biti veća od jedan.

Riječ je, u krajnjoj konzekvenci, o viziji iz filma Matrix. Ona replicira gotovo dva stoljeća stare arhetipove ludističkoga pokreta: zamjenjivost ljudi strojevima dovedena do savršenstva pretvaranjem radnika u pogonske baterije za sustav strojeva, tj. akumuliranog kapitala. Taj kapital, odnosno strojevi, pomoću umjetne inteligencije (koja kroz veći dio filma nadmašuje onu ljudsku) ovladava svijetom i pretvara ga u digitalno-mehanički pakao, dok matrica služi za zavaravanje. Prevedeno na ekonomski jezik, rad se lako zamjenjuje kapitalom bez obzira na to koliko je jednog i drugog faktora angažirano u proizvodnom procesu. Povrat na kapital pri tome ne pada. Otud suspenzija djelovanja zakona opadajućih prinosa.

Takva je ideja, međutim, upitna: povijest kapitalizma ne pruža čvrste dokaze za nju. Pri tome problem nije samo u odnosu r i g , nego i u drugom fundamentalnom zakonu kapitalizma. Drugi zakon ne izgleda toliko bitan, jer se s/g – omjer stope štednje i stope ekonomskog rasta, koji određuje omjer kapitala i dohotka u dugom roku – smatra „riješenim“: s ne može pasti brže od g , jer kako raste udjel kapitala u dohotku, raste i udjel dohodaka onih koji ne mogu potrošiti svoj dohodak jer imaju ekstremno visoku stopu štednje. Međutim, ovaj se odnos za sada ne može vidjeti u agregatnim podacima. S rastom udjela starijih osoba u populaciji raste udjel osoba čija je neto štednja negativna. Ilustrativni su slučajevi dviju demografski najstarijih razvijenih zemalja – Italije i Japana. Bete su im očekivano među najvećima na svijetu (oko 6), rast je u zadnjih dvadesetak godina bitno usporen (vjerojatno i zbog starenja stanovništva), a i stope štednje se nalaze u dugoročnom padu. Od 1987. do 2012. bruto stopa štednje u Italiji smanjena je s 23 na 19 posto, a u Japanu još i više, s 31 na 19 posto (WDI, 2014). Riječ je o bruto stopama štednje koje su definirane kao BDP minus ukupna

finalna potrošnja, što znači da uključuju amortizaciju koja bi, zbog visoke razine akumuliranog kapitala, mogla također biti vrlo visoka. Dakle, stope neto štednje (bruto stopa štednje minus stopa amortizacije pomnoženo omjerom kapitala i dohotka) u Italiji i Japanu vjerojatno su veoma niske i nalaze se u dugoročnom padu. Stoga je i iz aktualne empirijske perspektive teško prihvatići da dugoročni rast udjela kapitala u dohotku vrijedi kao tendencijska ekonomska zakonitost u uvjetima starenja stanovništva. Čak i ako prihvatićemo da je $r > g$ (što je samo po sebi upitno kao što smo pokazali), stopa deprecijacije kapitala mogla bi poprimiti dramatične razmjere u starom i razmjerne bogatom društvu i preokrenuti trendove koje predviđa Piketty.

Ipak, postoji jedan hipotetički scenarij u kojem bi se Pikettyjeva prognoza mogla ostvariti. Naime, za kvalitetne odluke o ulaganjima potrebno je iskustvo koje se stječe kroz dugi niz godina (nasuprot naivnoj predodžbi o tržištu kapitala kao kasinu). U starijim društvima morao bi rasti udjel bogatih ljudi čije mudre investicijske odluke počinju dovoditi do toga da raspodjela dohotka postaje sve više nalik raspodjeli bogatstva (koja je uvijek udaljenija od jednakosti u usporedbi s raspodjelom dohotka). Udjeli u poduzećima i dionice u tom bi segmentu morali zauzimati sve značajniji dio portfelja (iako se u stvarnosti događa obratno – s rastom bogatstva i starenjem ljudi traže manje rizična ulaganja). Tek ako bi sa starenjem ljudi rasla kvaliteta prosječnih investicijskih odluka, a sklonost riziku ostala nepromijenjena ili rasla, štednja dohotka od rada postala bi zanemariva u odnosu na štednju dohotka od kapitala. Tako bismo, umjesto vizije Matrixa, u dugom roku dobili viziju zemlje staraca s velikim brojem siromašnih staraca (i preostalih mlađih) i sićušnom elitom vrlo bogatih pametnih staraca, koja sigurno ne bi bila sklona pretjerano demokratskim rješenjima za uređenje odnosa između siromašnih i bogatih.

U takvom bi društvu štedjeli (investirali) samo pametni (i sretni) starci izolirani u svojim kulama, izvan kojih bi vladao kaos u kojem žive preostali siromasi koji rade za starce u kulama da bi preživjeli. Stopa štednje bila bi i dalje veoma visoka, jer izolirani pametni starci imali bi tolike dohotke (od kapitala) da ne bi mogli potrošiti ni mali njihov dio, a stopa rasta bila

bi nulta ili, puno vjerojatnije, negativna. Štedjelo bi se tako da se ulaže u visokorizične udjele i dionice, no što bi ta poduzeća radila u opisanom polariziranom svijetu? Kako bi ona dugoročno ostvarivala dobit i osiguravala stalne povrate na ulaganja kada bi udjel potrošnje u (smanjenom) BDP-u bio toliko smanjen da u njemu snažno prevladavaju investicije? Cjelokupna povijest kapitalizma pokazuje da takav sustav (investicije koje perpetuiraju investicije) nije dugoročno održiv u zatvorenom ekonomskom sustavu (Azija ima neka obilježja takvog sustava, ali to je zato što ona izvozom zadovoljava potrošnju na zapadu). Dakle, neodrživa budućnost jedina je mogućnost ostvarenja Pikettyjeve vizije budućnosti, što predstavlja paradoks. To nas dovodi do pitanja Pikettyjeve političke teorije: kako se politika mijenja zbog promjene ekonomskih odnosa?

Izostala politička teorija i oporezivanje

Ulagak politike i morala u priču o nejednakostima bio je vidljiv već pri ranijem spomenu Gatesa i Bettencourt. Bettencourt je u Pikettyjevoj interpretaciji jalova nasljednica, a Gates sumnjiv poduzetnik. Šeike, oligarhe i Carlosa Slima ne treba ni spominjati. Međutim, moralno-politički stav nije isto što i političko-ekonomska teorija. Pikettyju nedostaje integralna teorijska interpretacija koja bi povjesnu interpretaciju razvoja demokracije integrirala s dva temeljna zakona kapitalizma. Drugim riječima, autor je u političkom dijelu svoje političke ekonomije ostao na razini literature. Teško je pronaći nešto više od Balzaca i Jane Austen što bi pružilo argumentaciju za oporezivanje.

A evo što Piketty misli o oporezivanju. Iako procjenjuje da se optimalna najviša porezna stopa na najviše dohotke nalazi negdje iznad 80 posto, ističe da ne postoji formula ili ekonometrijska jednadžba koja bi mogla izračunati pragove primjene najviših stopa, pa kaže: sve je stvar demokratskog eksperimentiranja. Malo dalje u tekstu navodi primjer u kojem ističe da se tako visoka stopa poreza treba primijeniti na gornjih 1 ili čak 0,5 posto nositelja dohotaka, tj. na dohotke iznad 500.000 USD ili milijun dolara na godinu.

Glavna porezna mjera koju predlaže je porez na bogatstvo. Ukupna vrijednost imovine pojedinaca procijenila bi se i umanjila za dugove, te bi se na tako definiran osobni kapital ili neto vrijednost primijenila progresivna godišnja porezna stopa od simboličnih 0,1 posto na neto bogatstva do 200.000 eura, 0,5 posto na neto bogatstva između 200.000 i 1.000.000 eura (s time da prvo ipak preporuča da se neto bogatstva do milijun eura ne oporezuju), 1 posto između 1 i 5 milijuna i 2 posto iznad 5 milijuna. Smatra i da bi se mogla uvesti najviša stopa na ekstremna bogatstva, npr. 5-10 posto na neto bogatstva iznad 1 milijarde eura. Predviđa i mogućnost uvođenja jednokratnog poreza na privatni kapital radi otplate dijela javnog duga u Europi, ne bi li se izbjegla višedesetljetna potreba za primarnim fiskalnim suficitima⁷.

Uz to predlaže i jedinstveni europski porez na nasljedstvo, koji bi se razrezivao po stopama između jedne i dvije trećine vrijednosti predmeta nasljđivanja (progresivno povećanje slično prijedlogu za dohodak i kapital).

Sam *Piketty je istaknuo da je njegov porezni prijedlog neprovediv*. Moguć je naime samo kao globalni porez koji pred zemlje postavlja prevelik zahtjev koordinacije poreznih politika i kontrole. Uvođenje ovog poreza kao nacionalnog poreza može imati samo negativne učinke, što su pokazali nedavni porezni eksperimenti u Italiji i Francuskoj, od kojih se odustalo.

Unatoč praktičnoj neprimjenjivosti, Pikettyjev prijedlog počiva na nekoliko ideja koje su vrijedne pažnje:

1. **Motiv nije punjenje proračuna.** Piketty smatra da će rast nejednakosti stvoriti tako snažne (anti)demokratske pritiske, da će društva u XXI. stoljeću ući u fazu konflikta ako se ne vrate snažnoj

⁷ Ovaj prijedlog ne razrađuje osobito detaljno. Javni dug smatra problemom zbog učinka na preraspodjelu dohotka prema investitorima. Inflaciju također ne vidi kao rješenje zbog njenih učinaka na preraspodjelu. Štednju (primarne fiskalne viškove) vidi kao opasnost zbog ugroze javnih funkcija države (što znači da otklanja mogućnost oporavka rasta u uvjetima primarnih suficita iako povijesni mnogih zemalja poput Švedske i Ujedinjenog Kraljevstva pokazuju da vjerodostojna fiskalna konsolidacija može pogodovati rastu). Oporezivanje kapitala radi otplate dijela javnog duga vidi kao rješenje, jer je u zapadnoj Europi neto privatno bogatstvo u postotku BDP-a raslo usporedo s rastom omjera javnog duga i BDP-a. Pri tome ne komentira činjenicu da je u proteklih nekoliko godina, kada je javni dug u postotku BDP-a najbrže rastao, vrijednost privatnog bogatstva uglavnom smanjena.

poreznoj progresivnosti. Poreznu progresiju vidi kao demokratski supstitut eskalaciji društvenih konflikata. Zapravo je riječ o stabilizacijskom porezu koji bi trebao spasiti navodno inherentno nestabilni kapitalizam.

2. **Transparentnost.** Piketty smatra da je netransparentnost bogatstva jedan od razloga njegove djelomične društvene neprihvaćenosti. Kada bi se znalo tko što posjeduje u čitavome svijetu i kada bi državne statističke agencije imale uvid i objavljivale podatke (umjesto nepreciznih *Forbesovih* podataka) te kada bi se plaćao ma kako mali porez na bogatstvo, ono bi postalo društveno prihvaćeno, smatra Piketty⁸.
3. **Porezna neutralnost.** Iako Pikettyjevi porezi ne idu za time da zamijene druge porezne oblike, oni bi se mogli iskoristiti kao korak u pravcu ujednačavanja baza i stopa oporezivanja različitih oblika imovina. Sadašnje su razlike besmislene i neodržive, o čemu svjedoči nedavni propali pokušaj da se uvede dodatni porez na bogatstvo u Italiji koji nije obuhvatio dionice i udjele u poduzećima, a predviđao je porez na nekretnine po stopi od 0,8 posto. Iako hvaljen od Europske komisije, prijedlog nije prošao u parlamentu. Slično je prošao prvobitni prijedlog oporezivanja bankovnih depozita na Cipru, koji je predviđao porez i na osigurane depozite. Poznato je i da su Pikettyjevi porezni prijedlozi inspirirali francuskog predsjednika Hollandea na početku njegova mandata, no pobuna francuskih bogataša i poduzetnika i njihov djelomični bijeg u druge zemlje dogodili su se nakon objavljuvanja francuskog izdanja knjige pa ih Piketty ne spominje. Problemi s primjenom ilustriraju koliko je Piketty bio u pravu kada je napisao da su njegovi prijedlozi za sada neprimjenjivi⁹.

⁸ *Piketty predlaže tri mjere kojima bi se u budućnosti povećala transparentnost bogatstva: (1) uvođenje globalnog katastra/registra imovine (možda pri MMF-u) iz kojeg bi proizlazila globalna prava zaštite imovine (porezi na imovinu historijski su uvijek uvedeni radi zaštite vlasničkih prava pa treba zadržati taj princip), (2) međunarodne sankcije za porezne oaze i banke koje u njima posluju, i (3) automatska razmjena bankarskih podataka na globalnoj razini.*

⁹ *Štoviše, i sam Piketty upozorava da se namjeravana progresivnost lako pretvara u regresivnost ako u sustavu postoje „rupe”, jer bogatiji lakše sele svoj kapital. Naravno, pad Hollandeove popularnosti nipošto se ne može objasniti činjenicom da je vjerovao nekim Pikettyjevim idejama.*

No, od neprimjenjivosti poreznih prijedloga u ovom je dijelu knjige puno intrigantniji izostanak integralne političko-ekonomske teorije kapitalizma, koja bi povezala razvoj demokracije s dva fundamentalna zakona. Pogotovo stoga što odnos između razvoja demokracije i koncentracije bogatstva kroz povijest nije baš jasan.

Promatraju li se razvoj kapitalizma i demokracije u Europi, vidjet ćemo da su se oni paralelno razvijali u XIX. stoljeću u uvjetima velikih nejednakosti. Neprijeporno je da je Francuska revolucija dovela do djelomične „smjene“ statične i tada društveno disfunkcionalne elite zemljoposjednika, no Pikettyjevi podaci pokazuju da se omjer kapitala i dohotka u toku XIX. stoljeća u Velikoj Britaniji i Francuskoj nakon revolucije nije bitno mijenjao. Štoviše, bio je na puno višoj razini nego danas (tada oko 7). U isto vrijeme postupno su se širile demokratske slobode, sve do 1871. kada je u Francuskoj uvedeno opće pravo glasa za sve muškarce bez obzira na njihov dohodak i bogatstvo. Dakle, demokracija i koncentracija bogatstva u nekim su razdobljima i zemljama išle ruku pod ruku i veoma je teško identificirati uzročnost. Piketty ne razrađuje taj odnos.

Promotrimo u tom kontekstu značenje činjenice da su Warren Buffet i Bill Gates razbaštinili svoje nasljednike za više od 90 posto svojih enormnih bogatstava. Nesporno je da su njihovi činovi razbaštinjenja nasljednika bili motivirani društvenim ambijentom zadnjih godina i željom bogataša da oni i njihove obitelji budu društveno prihvaćeni ili „pravedni“. No, postavlja se pitanje značenja takvih međugeneracijskih odluka za Pikettyjevu teoriju. Jedna je mogućnost da je riječ o „dobrim“ potezima nastalima nakon korisnog društvenog pritiska koji je na desetine milijardi dolara privatnih bogatstava usmjerio u dobrotvorne svrhe. Druga je mogućnost da je riječ o još jednoj pogrešci demokracije u kojoj većina ne tolerira uspjeh. Većina će razbaštinjenje nasljednika i filantropiju smatrati „dobrim“ odlukama, no tko jamči da su iznuđeni filantropski poduhvati „dobri“? William Easterly u briljantnoj knjizi *Tyranny of Experts* (2013) uvjerljivo opisuje kako Gatesova zaklada provodi pogrešne analize na temelju kojih nemamjerno podržava diktature u Africi, pa njezin novac financira čuvare zatvora u kojima čame „neprijatelji režima“. To je primjer kako

neizravna posljedica „demokratskog pritiska“ većine na bogatom zapadu koja pod krinkom demokracije nepotrebno lijeći svoju savjest, dovodi do dramatičnih posljedica u „Trećem svijetu“. Postavlja se (moralno) pitanje ne bi li za globalni razvoj i demokraciju bilo bolje da se Gates držao onoga što zna raditi sa svojim novcem. Očito je riječ o teškim moralnim i praktičnim pitanjima za koja je teško pronaći konačne odgovore. Piketty je u svakom slučaju ostao čitateljima dužan političku teoriju (teoriju moralu?) koja bi pružila čvršće utemeljenje za neke stavove iznesene u knjizi. Puka iritacija bogatstvom i zabrinutost zbog moći bogatih, jednostavno nisu dovoljni.

Piketty u Hrvatskoj

Nemoguće je završiti raspravu o velikoj i važnoj knjizi bez osvrta na pitanje imaju li njene glavne poruke neku važnost za političko i ekonomsko stanje u današnjoj Hrvatskoj. U nastavku se navodi šest potencijalno važnih pouka:

1. **Istraživanja nejednakosti.** U Hrvatskoj nemamo dobrih, ozbiljnih i kontinuiranih istraživanja i istraživača nejednakosti. Ovo bi mogao biti poziv da se takva istraživanja pokrenu, ali i upozorenje da svaka rasprava o ovim pitanjima, ako se uskoro pokrene, još dugo neće biti utemeljena na podacima i provjerениm stavovima.
2. **Starenje stanovništva.** S obzirom na tempo starenja stanovništva i emigraciju, bavljenje posljedicama starenja stanovništva iznimno je bitno. Hrvatski ekonomisti se, međutim, ne bave tom temom, osim na marginama.
3. ***r>g.*** S visokim stupnjem sigurnosti možemo zaključiti da ovaj odnos u zadnjih desetak godina u Hrvatskoj ne vrijedi, s obzirom na pogreške u alokaciji kapitala (graditeljstvo, nekretnine) i posljedično dramatičan pad vrijednosti dionica i nekretnina te rast rizika državnih obveznica.
4. **Progresivno oporezivanje dohotka.** U kontekstu gornjih dohodaka koje Piketty spominje za SAD i razvijeni dio EU-a (od 500.000 ili milijun dolara ili eura godišnje naviše), odgovarajući pragovi za

Hrvatsku kretali bi se, približno, između 200 i 400 tisuća eura godišnje i više. Alternativno, može se procijeniti pragove za gornjih 1 i 0,5 posto dohodaka (koji su kod nas bitno niži od gornjih iznosa jer je i raspodjela u tom dijelu vjerojatno ujednačenija). Veoma je važno u našem, populizmu sklonom, političkom ambijentu imati na umu da Piketty govori o najvišim ekstremnim dohocima, a ne o umjereno visokim razinama primanja, koje naši populisti smatraju „previsokima”, a zbog čega s graničnih 40 posto oporezujemo dohotke na smiješno niskim razinama i na taj način destimuliramo rad stručnjaka koji su daleko ispod Pikettyjeva pravedničkog praga.

5. **Progresivno oporezivanje kapitala.** Parcijalno progresivno oporezivanje kapitala može donijeti više štete nego koristi zbog bijega kapitala, kao što je dokazao slučaj Francuske. Može se pretvoriti i u suprotnost – efektivno oporezivanje može postati regresivno, jer veći kapital lakše bježi. Hrvatska u rješavanju ovog pitanja treba slijediti praksu EU-a, jer bi se autonomni porezni potezi mogli pokazati kontraproduktivnima. Ipak živimo u svijetu mobilnog kapitala.
6. **Progresivan porez na nasljedstvo.** O ovome bi vrijedilo raspravljati, bez obzira na velike političke i tehničke poteškoće u provedbi. U našoj su kulturi štednja i ulaganje za djecu duboko ukorijenjeni. Najčešći pojavnji oblik je ulaganje u nekretnine za sljedeće generacije. Visok i progresivan porez na nasljedstvo stoga bi „zagrizao” u neke temeljne vrednote i preferencije ljudi (homogena obitelj u nekretnini koja objedinjuje međugeneracijske interese). Međutim, nekoliko argumenata, osim onih koje iznosi Piketty, govori u prilog progresivnog poreza na nasljedstvo ako zanemarimo potencijalne tehničke poteškoće njegova uvođenja. Prvo, dovoljno visok porez na nasljedstvo mogao bi potaknuti starije ljude na veću potrošnju financiranu smanjenjem glavnice. Najbogatiji bi imali poticaja ranije smanjiti radni angažman i otvoriti prostor mlađima. Drugo, malobrojni nasljednici koji računaju na nasljedstvo kao izvor lagodnjeg života morali bi se aktivnije angažirati na tržištu rada i zatomiti preferenciju luksusa, na koju se lako navikavaju ako računaju da će na temelju nasljedstva moći nastaviti s lagodnim navikama. Treće, naše egalitarne preferencije samo su jednim

dijelom naslijede povijesti i socijalizma; djelomice je riječ o uvjerenju da dio „privatizacijskih pobjednika“ iz devedesetih nije na te pozicije stigao na moralan, zaslužen način. Intervenciju države u prijenos imovine stećene privatizacijom na sljedeću generaciju većina će vjerojatno smatrati pravednom, što će s vremenom dovesti do lakšeg društvenog prihvaćanja nejednakosti u raspodjeli bogatstva, jer će se manji dio nejednakosti smatrati dijelom nezaslužene privatizacijske preraspodjele. Četvrto, progresivan porez na nasljedstvo može se učiniti politički prihvatljivijim ako se odredi razmjerne visok neoporeziv prag. Na pitanje treba li prag neoprezivosti postaviti na 100, 200, 500 tisuća ili milijun eura, nema odgovora do Pikettyjeva: nema formule, nema ekonometrije, postoji samo demokratski eksperiment. U mladoj hrvatskoj demokraciji u kojoj vlada populizam mnogi će se bojati eksperimenta s porezom na nasljedstvo. I to s pravom, jer ne treba podcijeniti snagu iritacije i zavisti, i prepostaviti neku mistiku demokratske rasprave koja uvek dovodi do najboljih rješenja. No, druge mogućnosti nema. Bez obzira na sve brojne političke i tehničke poteškoće, oporezivanje nasljedstva je duh iz Pikettyjeve boce kojeg možda ima smisla pustiti.

Zašto čitati Pikettyja?

Piketty mnoge teze nije uspio dokazati. Nekima je pristupio posve naivno: osim površne političke teorije, naivnost se susreće i u dijelovima trećeg poglavlja u kojima prilično anegdotalno raspravlja o centralnom bankarstvu, nužnosti uspostave europskog ministarstva financija, mirovinskoj reformi i drugim temama. U tom smislu, možemo govoriti o *Kapitalu u XXI. stoljeću* kao o literaturi ili skupu eseja. Neke će ekonomiste ta činjenica smetati i bit će im dovoljna da odbace važnost Pikettyjeva rada. Smatrat će ga nedovoljno strukturiranim.

Slabašna argumentacija kada je riječ o proračunima povrata na kapital i izostanak integrirane ideje o funkcioniranju tržišta kapitala također ne

doprinose općem dojmu o knjizi, te stvaraju osjećaj da je rad francuskog profesora medijski ozbiljno precijenjen.

Međutim, takav je dojam pogrešan. Riječ je o iznimno važnoj knjizi vrijednoj čitanja. Prvenstveno zbog empirijskoga dijela, u kojem se predstavlja niz zanimljivih i do nedavno uglavnom nepoznatih podataka. Piketty ih je uz knjigu učinio dostupnima na internetu. Spomenute teorijske slabosti i ne moraju biti slabosti, ako je smisao dobrog rada da otvori pitanja, a ne da pruži konačne odgovore.

Literatura

Atkinson, Anthony B., Thomas Piketty i Emmanuel Saez, 2011, "Top Incomes in the Long Run History", *Journal of Economic Literature*, 49(1), str. 3-71.

Easterly, William, 2013, *Tyranny of Experts: Economists, Dictators, and the Forgotten Rights of the Poor*, New York, NY: Basic Books.

Kuznets, Simon, 1953, *Shares of Upper Income Groups in Income and Savings*, Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research.

Lindert, Peter H., 2014, "Making the Most of Capital in the XXI Century", NBER Working Paper, br. 20232, Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research.

Reinhart, Carmen i Kenneth Rogoff, 2009, *This Time is Different: Eight Centuries of Financial Folly*, Princeton, NJ i Oxford: Princeton University Press.

WDI (World Development Indicators), 2014, Washington, DC: World Bank, <http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators> (pristupljeno 24. lipnja 2014.).